

ÇEVİRİ ÜRETİM AĞLARINDA ARACILARIN ROLÜ THE ROLE OF INTERMEDIARIES IN TRANSLATION PRODUCTION NETWORKS

Sinem CANIM ALKAN*

Öz

Günümüzün çeviri işlerinde farklı rollerdeki eyleyenler bir araya getirilerek ekipler kurulmakta ve ekibin ortak bir amaçla işbirliği halinde çalışıp başlatıcının beklentisine uygun bir ürün ortaya koyması beklenmektedir. Bu ekipler ekonomik çıkarları nedeniyle birbirine bağlanmış şirketlerden oluşan bir üretim ağının parçası olarak çalışmaktadırlar. Başlatıcının beklentisi farklı etmenler nedeniyle her zaman gerçekleşmemektedir. Çalışmada, bu etmenlerden biri olan aracının rolü incelenmiştir. Aracı çevirmenle başlatıcı arasında iş, bilgi ve iletişim akışını sağlayan eyleyen anlamında kullanılmıştır. Aracının görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesi halinde çevirmenin ve çeviri ürününün bundan nasıl etkileceği görgül veri kullanılarak tartışılmıştır. Veri kaynakları 2011-2012 yılları arasında iki serbest çevirmenle yapılan görüşmelerin kayıtları, Kristiina Abdallah'ın "Translators' Agency in Production Networks" başlıklı makalesinde kullandığı ve çevirmenlerle yaptığı görüşmelerden yaptığı alıntılar ve Facebook'taki Freelance Translators adlı gruptan 08.11.2017 tarihinde alınan bir diyalog kesitidir.

Anahtar Kelimeler: Aracı, Çeviri Projesi, Ekip Çalışması, Eyleyen, Üretim Ağı.

Abstract

Today in translation projects various actors with different roles are brought together to establish teams. Teams are expected to work collaboratively with a shared objective and produce a product that would meet the expectations of the initiator. These teams work as a part of a production network consisting of companies connected to each other due to their economic benefits. The expectation of initiator is not always met due to various factors. In this study, the role of intermediary, which is one of the factors, was examined. Intermediary is used to indicate the actor that provides work, information and communication flow between initiator and translator. Empirical data was used to discuss how translators and translation products would be affected if intermediary failed to fulfill his duties and responsibilities. Sources of data were the records of interviews made with two freelance translators between 2011 and 2012, quotations from the translators interviewed by Kristiina Abdallah and published in the article titled "Translators' Agency in Production Networks", and a dialogue section taken on 8 November 2017 from the Facebook Group Freelance Translators.

Keywords: Actor, Intermediary, Production Network, Translation Project, Team Work.

1. Giriş

Küreselleşme ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler çeviriyi önemli ölçüde etkilemiştir. Söz konusu etkiler çevirmen-işveren ilişkisi, çevirmen-çevirmen ilişkisi, çeviri uygulaması, çeviri eğitimi ve çevirmen profili başlıkları altında ele alınabilir (Canım, 2008: 5-30).¹ Bu çalışmada çevirmen ile başlatıcı olarak adlandırılabilir nihai müşteri ilişkisinde, bu iki eyleyen arasında yer alan aracı eyleyeni ile rolüne odaklanılacaktır.

Günümüzün çeviri projeleri metin çevirisinden öte mühendislik, masatüstü yayıncılık, bilgi işlem, proje yönetimi, terminoloji yönetimi, dublaj, altyazı yerleştirme gibi işler gerektirmektedir. Bu nedenle çeviri projelerinin ekip çalışmasıyla yapılması kaçınılmaz bir hal almıştır. Kuşkusuz çeviri yapmanın yanı sıra bu işlerden bazılarını yapabilecek çevirmenler de mevcuttur. Ancak hızlı yaşam çağına dönüşen bilgi çağında iş dünyası zamana karşı yarış halinde çalışmakta ve bir işin en kısa sürede tamamlanması için gereken tüm yollara başvurulmaktadır. Çeviri dünyasında da bu eşzamanlı veya yarı eşzamanlı çalışma biçiminde gerçekleşmektedir. Örneğin projenin çeviri ayağı daha tamamlanmadan düzeltme ekibi çevrilen metinlerin düzeltilmesine başlamakta, son okuma ise düzeltme işlemiyle yarı eşzamanlı olarak yürütülebilmektedir. Bunun doğal sonucu olarak projenin her iş kaleminde ayrı eyleyenler görev almaktadır.

Ekipler halinde yürütülen çeviri işlerinde ekibin uyumlu çalışabilmesi ve ekip içinde bilgi ve iletişimin etkili bir şekilde akması için bir yöneticiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yönetici çeviri ve yerleştirme hizmeti sunan dil hizmeti sağlayıcı işletmelerde (*language service provider*) proje yöneticisi, proje koordinatörü veya benzeri unvanlarla karşımıza çıkabilmektedir. Bu eyleyenler aynı zamanda proje ekibi ile başlatıcı (nihai müşteri) arasında aracılık, arabuluculuk yapmaktadır. Serbest ya da kadrolu çalışan ve farklı roller üstlenen eyleyenlerin vekili ve temsilcisi olarak proje ekibi ile başlatıcı arasında bir nevi ara yüzlük

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı.

¹ Detaylı bir değerlendirme için ayrıca bkz. Ersoy ve Balkul, 2012.

yapmaktadır². Böylelikle artık çevirmenler başlatıcı ile doğrudan değil, bir aracı üzerinden alt yüklenici (taşeron) olarak çalışmak durumunda kalmaktadırlar (Abdallah ve Koskinen, 2007: 4). Çevirmen ile başlatıcı arasındaki aracı sayısı projeden projeye değişkenlik gösterebilmektedir.

Bu çalışmada çeviride üretimdeki rol alan aracı tanımlamakta ve aracının çeviri sürecindeki rolü sorgulamaktır. Amaç çeviri süreci sonucunda ortaya çıkan çeviri ürününün aracının eylemlerinden nasıl etkilendiğini görünür kılmaktır. Araştırmanın soruları şöyledir: 1) Çeviri projelerinde aracı kimdir ve üretim ağındaki rolü nedir? ve 2) Aracı görev ve sorumluluklarını yerine getirmediğinde çevirmen ve çeviri ürünü nasıl etkilenir? Araştırma sorularına cevap aramaya geçmeden araştırmanın bakış açısını şekillendiren kuramsal ve kavramsal çerçeve betimlenmiştir.

2. Kuramsal ve Kavramsal Çerçeve

Bu çalışmada çeviri sürecinde görev alan eyleyenleri adlandırırken Justa Holz-Mänttari'nin terimlerine başvurulmuştur. Holz-Mänttari bu eyleyenleri başlatıcı, işveren, kaynak metnin üreticisi, hedef metnin üreticisi, hedef metnin kullanıcısı ve hedef metnin alıcısı biçiminde ortaya koyar (Aktaran: Munday, 2008, 78). Burada dikkat çeken geleneksel çeviri işlerindeki başlatıcı-çevirmen modelinin yerini çok sayıda eyleyenden oluşan bir ekibin almış olmasıdır. Geleneksel modelde başlatıcı çevirmeni tanır, çevirmenle doğrudan ilişki halindedir. Çevirmen başlatıcı ile iletişim kurmak istediğinde üçüncü bir şahısla bağlantıya geçmek durumunda kalmaz. Holz-Mänttari'nin çok eyleyenli çeviri ağında ise başlatıcı ile çevirmenin arasında yer alan işverene rastlanmaktadır. Ona göre, başlatıcı erek metne asıl ihtiyaç duyan, çeviri sürecini başlatan ve amacı belirleyen; işveren ise, çevirmene belirli bir amaç ve alıcı için erek metin üretmesini isteyen eyleyendir (Nord, 2007: 20). Holz-Mänttari çevirinin iş bölümüne dayalı bir etkinlik olduğuna vurgu yapar. Dolayısıyla çeviri süreci sonucunda sürece katılan eyleyenlerin ortak üretimi bir ürün ortaya çıkar. Sevil Asuman Karakaya yüksek lisans tezinin çeviriye ilişkin eylem kuramını ele aldığı bölümünde, söz konusu eyleyenlerden her birinin bir üst amaca göre kendine düşen görevi yerine getirdiğini ifade eder ve bunun olması için bu amacın aktarılmasının gerekliliğine vurgu yapar (2001: 11). Kurama göre eyleyenler arasındaki iletişim önemlidir. Hem çevirmenin uzman³ kimliği ile işverene gerekli soruları yöneltmesi hem de işverenin çevirmen ile başlatıcı arasında bilgi alışverişine aracılık etmesi beklenir. Başlatıcının da çeviri sürecinden kendini tamamen yalıtmadan, aksine sürecin içindeki bir eyleyen olarak çevirmenin yönlendirmeleri doğrultusunda gereken bilgileri sunması, oluşacak ürünün işlevselliği açısından büyük önem taşır (Özalp, 1996: 18).

Holz-Mänttari'nin iş bölümüne dayalı çeviri ekipleriyle ilgili kuramsal bakış açısı bugün de geçerliliğini sürdürmektedir. Ekipte tanımadığı eyleyenlere bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte yenilerinin eklendiğini söylemekte yarar vardır. Bunlardan bazıları bilgi teknolojileri uzmanları, masaüstü yayıncılık uzmanları, reklamcılar, pazarlamacılar, özel alan uzmanlarıdır. Projenin ihtiyaçlarına, bütçesine ve başlatıcının beklentilerine göre eyleyenler belirlenir.

Günümüzde başlatıcılar çeviri ihtiyacı duyduklarında doğrudan çevirmenlere başvurmak yerine birtakım araçlarla çalışmayı tercih etmektedirler. Bunun nedenleri başlatıcıların bireyler yerine kurumlarla çalışmayı tercih etmesi, başlatıcıların çeviri hizmetinin yanı sıra iletişimle ilgili başka hizmetlere (örn. dublaj, altyazı çevirisi ve yerleştirme, mühendislik, reklam, web tasarımı) de ihtiyaç duyması ve bunun için anahtar teslim bir hizmet sağlayıcı ile çalışmak istemesi, çok dilde çeviri hizmeti talep etmesi (Canım Alkan, 2013: 94), aracı kurumların başlatıcılar karşısında çevirmenlerden daha görünür olması, reklam ve pazarlama faaliyetlerini daha sistematik bir şekilde yürütmesi ve mesai saatlerinin belirli olması şekline sıralanabilir. Artık çeviri ürünlerin üretiminde ekip çalışmasının yanı sıra bir üretim ağı modeli geçerlidir. Bu ağda çevirmenler başlatıcılara birtakım araçlar üzerinden hizmet vermektedirler ve çeviriler üretim ağı denilen, birbirine birtakım işletmeler arası ilişkilerle bağlanmış farklı işletmelerin oluşturduğu (Sturgeon, 2001: 2) bir ağın ortak üretimi neticesinde ortaya çıkar. Kristiina Abdallah ve Kaisa Koskinen'e göre bu yeni üretim modeline geçilmesinde küreselleşmenin etkisi büyüktür (2007: 675).

Bu çalışmanın bakış açısını şekillendiren kuramlardan biri de vekâlet kuramıdır. Vekâlet kuramı 1970'lerde iktisat disiplininin doğmuş bir kuramdır. Kuramın önemli kavramlarından ikisi asil ve vekildir. Asil bir işin yapılması için bir kişi ya da gruba vekâlet veren kişi, vekil ise asilden aldığı yetki kapsamında kendisine verilen görevi yerine getirendir. Asil ile vekili arasındaki ilişki de vekâlet ilişkisi olarak adlandırılır (Ross, 1973: 134).

2 Günümüzde pek çok çeviri işletmesi daha fazla sayıda serbest çevirmen ve daha az sayıda kadrolu çevirmenle çalışmaktadır. Bunun neticesinde serbest çalışanların dünyası daha rekabetçi bir hal almıştır (Abdallah ve Koskinen, 2007: 4)

³ Ne yaptığını bilen, işlevsel çeviri kararları alabilen ve çeviri sürecinde sorumluluk üstlenebilen bir kişi anlamında (Eruz, 2003: 53).

Vekâlet kuramı, vekâlet ilişkilerinden doğan iki tür sorunu çözümlenmekle ilgilenir (Eisenhardt, 1989: 58). Bunlardan ilki vekâlet sorunudur. Bu sorun a) asil ile vekilinin istek veya hedeflerinin çatışması ve b) asilin vekilinin gerçekte ne yaptığını takip etmesinin güç veya maliyetli olduğu durumlarda ortaya çıkar (a.y.). O halde eyleyenler her zaman ortak bir üst amaç doğrultusunda eylemde bulunmayabilirler ve bu durumda vekâlet ilişkisinde sorun yaşanır. Ayrıca asil ile vekil arasında bilgi bakımından eşitsizlik olabilir, buna bilgi asimetrisi denir. Eisenhardt bilgi asimetrisi sorunu asilin vekili izleyememesi ya da vekilin fırsatçılık yapıp asile eksik bilgi vermesi nedeniyle vekilin sahip olduğu bilgiye asilin sahip olmaması şeklinde açıklar (a.y.). Bir başka deyişle, asil tarafındaki bilgi vekil tarafındaki bilgiden azdır. Çeviri uygulaması bağlamında bir örnek verilecek olursa, bir serbest çevirmenin çalışma saati başına ücret aldığı bir işte asilinin kendisini izleyememesi nedeniyle fırsatçılık yaparak çalışma süresini gerçeğinden fazla bildirmesi ve bunun neticesinde haksız kazanç elde etmesidir. Bu çalışma bağlamında bilgi asimetrisi kavramı daha geniş bir bakış açısıyla, asil ve vekil arasında bilgi bakımından simetri sağlanamaması şeklinde ele alınmaktadır (Canım Alkan, 2013: 82; Abdallah, 2010: 14; Abdallah, 2012: 4). Bu asimetri hem asilin vekile kıyasla bilgi bakımından eksik kalması hem de vekilin asile kıyasla eksikliği şeklinde iki yönlü olarak tanımlanmaktadır. Asimetri yanlışlıkla oluşabilir veya kasıtlı olabilir. Vekâlet kuramının çözümlenmeye çalıştığı ikinci sorun ise asil ile vekilin riske yönelik farklı yaklaşımları olduğunda doğan risk paylaşımı sorunudur. Asil ile vekil riskle ilgili tercihlerinin farklı olmasından ötürü farklı eylemlerde bulunabilirler (Eisenhardt, 1989: 58). Bu çalışmada vekâlet kuramının vekâlet sorunu, asil, vekil, vekâlet, asimetric bilgi kavramlarından faydalanılmıştır. Risk paylaşımı sorunu kavramının kullanımına ihtiyaç duyulmamıştır.

3. Çeviri Üretim Ağlarında Aracı

Türkçe çeviribilim literatüründe aracı kavramının kullanımına pek rastlanmamaktadır. Onun yerine işlevsel çeviri kuramlarının sunduğu işveren kavramının kullanıldığı söylenebilir. Abdallah ve Koskinen (2007) ile Abdallah (2012) çevirmen ile nihai müşteri arasında rol alan eyleyenler için aracı anlamına gelen İngilizce *intermediary* terimini kullanmıştır.

Bu çalışma kapsamında işlevsel çeviri kuramlarının önerdiği işveren kavramı yerine aracı kavramının seçimine gidilmiştir. Bunun nedeni işveren kavramının tek taraflı bir görev verme ilişkisini yansıtmaması ve iş alan tarafın (çevirmen ya da bir başka aracı olabilir) vekilliğini üstlenme yönünü gölgede bırakmasıdır. Oysaki araçların çeviri üretim ağlarında hem işveren hem de iş alan ya da hem asil hem vekil şeklinde iki kimliği söz konusudur ve iki yönlü bir vekâlet ilişkisine girerler. Aracı bir taraftan bir başka eyleyenden iş alır ve söz konusu eyleyenin vekili konumuna geçer. Diğer taraftan kendisi de bu işin belirli görevlerinde başka eyleyenleri görevlendirerek onlara vekâlet verir. Böylece onlara karşı asil konumuna geçer.

İlişkileri sadece iş verme-alma noktasında değerlendirmek bu çalışmanın bakış açısı bakımından yeterli değildir. Aynı zamanda vekâlet ilişkisini temsil bakımından da değerlendirmek gerekir. Araçlar iş verdikleri eyleyenler karşısında asillerini temsil ederler. Asillerinin nasıl bir iş beklediği, hangi kural ve standartların izlenmesi gerektiği konusunda talimatlar vererek, asillerinin ilettiği bilgileri vekillerine iletme bakımından asillerini temsil ederler. Ancak aynı zamanda vekillerinin işle ilgili bilgi ihtiyaçlarını karşılama ve asillerinin beklentilerini yönlendirme konusunda vekillerinin temsilciliğini yaparlar. Çevirmen ile başlatıcının doğrudan ilişkide olduğu modelde çevirmen uzman kimliği ile bunu yapabilir. Hatırlanacak olursa, işlevsel çeviri kuramcılarında Hans Vermeer (1989) işveren-çevirmen-erek metin alıcısından oluşan üç eyleyenli modelinde çevirmenin çalışmaya başlamadan evvel işvereni ile yazılı olsun olmasın bir sözleşme, bir anlaşma yaptığından ve bu anlaşmanın şekillendirilmesinde işvereni yönlendirdiğinden söz eder. Modeldeki işveren kavramı bu çalışmada nihai müşteri olarak okunmaktadır. Çeviri süreci nihai müşteri ile çevirmenin uzlaşımı neticesinde başlar. Günümüzün aracılı üretim ağı modelinde ise çevirmenin nihai müşteri ile doğrudan ilişkisi olmadığından bu görev aracıya düşmektedir.

Aracının çeviri üretim ağındaki rolü ve sorumlulukları şu şekilde özetlenebilir:

- 1) İlişkide olduğu eyleyenleri yönlendirir. Onların üretim sürecine aktif, işbirlikçi katılımlarını teşvik eder.
- 2) Eyleyenler arası bilgi ve iletişim akışına aracılık eder. Hem asilinin hem de vekilinin bilgi asimetrisi sorununu minimuma indirmek için gerekli çalışmaları yapar.
- 3) Sorun çözücü niteliğiyle üretim ağındaki ilişkide olduğu eyleyenler arasında arabuluculuk yapar.
- 4) Vekiline geribildirim sunar.

Araçların bunları yapabilmesi için hem asilinin beklentilerini anlayacak ve onu yönlendirecek bilgi birikimine sahip olması hem de vekilinin nasıl çalıştığı, ne gibi bilgilere ihtiyaç duyabileceği konusunda

bilinçli olması gerekir. Aksi halde asili ile vekili arasındaki ilişkide arabuluculuk yapması güçleşecektir. Üretim ağlarında bilginin yolda kaybolması sık karşılaşılan sorunlardanır. Ağın eyleyenlerinin paylaştığı ve ilgili eyleyenlere iletilmesi gereken bilgi, akışa aracılık eden eyleyen tarafından kasıtlı olarak veya yanlışlıkla iletmeyebilir. Aracıların kuşkusuz en önemli görevlerinden biri bilginin yolda kaybolmasının önüne geçmek ve hem asilin hem vekilin tarafına efektif bilgi ve iletişim akışı sağlamaktır. Bu noktada tarafların bilgi ihtiyaçlarını öngörebilmeleri ya da taraflarca ifade edildiğinde talebe sorun çözücü yaklaşımları çok önemlidir.

Çeviri üretim ağlarında araçlar çok çeşitli türden işletmelerin çalışanları olabilir. Bu işletmeler web tasarım şirketleri, reklam firmaları, halkla ilişkiler şirketleri, yerelleştirme ve çeviri şirketleri olabilir. Hangi işletmede hangi çalışanın çeviri hizmeti alımıyla ilgileneceği işletmeden işletmeye değişkenlik göstermektedir. Örneğin yerelleştirme işletmelerinde aracı proje yöneticileriyken, reklam şirketlerinde bu görevi bir satın alma sorumlusu ya da reklamcı yapabilmektedir. Bir üretim ağındaki araçların sayısının birden fazla olabileceğinin tekrar altını çizmekte yarar vardır. Örneğin bir nihai müşteri çok dilde yazılım yerelleştirmesi yaptırmak istediğinde bir çok dilde hizmet sağlayıcıya (*multi-language vendor*) başvurabilir. Bu sağlayıcı da tek dilde hizmet sağlayıcılarla çalışma yoluna gidebilir. Söz konusu sağlayıcılar ise çeviri için serbest çevirmenlerden hizmet alımı yapabilir. Bu örnekte olduğu gibi, nihai müşteri ile çevirmen arasına iki ya da daha fazla aracı girebilir. Çevirmen üretim ağına eklenen her yeni aracı ile nihai müşteriden bir adım uzaklaşır (Canım Alkan, 2013: 104).

4. Aracının Görev ve Sorumluluklarını Yerine Getirmemesi Halinde Ortaya Çıkan Sorunlar

Aracılar üretim ağındaki görev ve sorumluluklarını yerine getirmediklerinde hem çevirmen hem de çeviri ürünü olumsuz etkilenebilmektedir. Bu etkiyi örnekleyebilmek için ilkin *Web Sitesi Yerelleştirmelerinde Bir Eyleyen Olarak Çevirmenin Konumu: Türkiye Örneği* başlıklı doktora çalışması için 2011-2012 yılları arasında iki serbest çevirmenle yapılan görüşmelerde tutulan kayıtlar kullanılmıştır. İkinci veri kaynağı Kristiina Abdallah'ın "Translators' Agency in Production Networks" başlıklı makalesinde kullandığı ve çevirmenlerle yaptığı görüşmelerden aldığı kesitlerdir. Abdallah (2010) çalışmasında çevirmenlerle 2005-2009 yılları arasında yaptığı görüşmelerden aldığı birebir alıntılara yer vermiştir. Üçüncü veri kaynağı ise Facebook adlı sosyal medya sitesindeki Freelance Translators adlı gruptur. Grubun ortak paylaşım alanında bir çevirmen 7.11.2017 tarihinde deneme çevirisi sunduğu çeviri işletmelerinden geribildirim alamadığından şikâyet etmiş ve deneme çevirilerini kabul edip etmeme konusunda bir karar verebilmek için öteki grup üyelerine görüş sormuştur (<http://bit.ly/2iUkWJ2>). Üyeler 07-08.11.2017 tarihlerinde yorumlarını paylaşmışlardır. Bu diyalog 08.11.2017 tarihinde kopyalanıp dosyalanmış ve incelenmiştir. Bu üç veri grubunun ortak özelliği çevirmenlerin araçlarla ilgili görüşlerini içermesidir. Bu veri gruplarının incelenmesinde şu soruya cevap aranmıştır: Aracı görev ve sorumluluklarını yerine getirmediğinde çevirmen ve çeviri ürünü nasıl etkilenir?

4.1. İlişkide Olunan Eyleyenleri Yönlendirme

Aracıların vekâlet verdikleri çevirmenleri yapacakları işin amacı, ortaya çıkacak ürünün hedef kitlesi, nerede, ne şekilde kullanılacağı, ne zamana tamamlanması gerektiği ve varsa izlenmesi gereken yönerge, kural ve standartlar ve başvurulması beklenen kaynaklar konusunda asilden bilgi alarak yönlendirmesi beklenir. Kimi zaman da böyle bir bilgi her işte aracıya sunulmaz ama daha önce aynı müşteri için yapılan işlerden hareketle bir bilgi birikimi oluşmuştur ve çevirmeni bu bilgiye dayanarak yönlendirebilir. Çevirmenin neyi nasıl yapacağı konusunda yönlendirilmesi, başlatıcının hedef kitlesi ile kurmak istediği iletişimin bağlamından haberdar olması çevirinin kalitesine katkı sağlayacaktır. Bilinçli araçlar bu görevi üstlenirken, çevirmeni yönlendirmenin çevirinin kalitesine ve müşteri memnuniyetine katkısının bilincinde olmayan veya bunu önemsemeyen araçlar bu konuda yeterince çaba göstermemektedir. Aşağıdaki alıntıda bu sorun örneklenmiştir:

... çeviri bürosu aracılığıyla iş aldığım için doğrudan müşterinin beklentileri konusunda herhangi bir fikrim olmuyor. Çeviri bürosu da bana bununla ilgili bir yönerge göndermiyor. Ben metnin konusunu, içeriğini, bu konu ve içeriğin nasıl bir çeviri işlevi taşıyacağını çeviride araştırma yöntemlerini kullanarak araştırıyorum ve öngörüyorum ve bu öngörüm üzerinden çeviri kararları veriyorum (Serbest çevirmen 1, akademisyen).

Bu örnekte her ne kadar çevirmen müşteri memnuniyetini sağlama kaygısına girse de aracının aynı kaygıyı taşıya bile çevirmeni yönlendirme konusunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Çevirmen araştırma yaparak, öngöründe bulunarak elindeki imkânlar dâhilinde nihai müşterinin beklentisini karşılamayı amaçlar. Oysa aracı çevirmenle aynı amacı paylaşmamaktadır. Müşteri beklentisini öğrenmek ve çevirmeni yönlendirmek için vakit ve emek harcamamaktadır. Burada vekil ile asilin amaçlarının ortak olmadığı görülmektedir. Belki de müşteriye beklentileri sorulsa açıklayacak, hatta bu sorunun kendisine sorulmasından memnun da kalacaktır. Çevirmen de bilgi asimetrisi sorunu yaşamadan, müşteri beklentisini

bilerek çevirisini yapacak, böylelikle öngöründe bulunarak risk almasına gerek kalmayacaktır. Çünkü her zaman öngörüler gerçek beklenti ile tutarlı olmayabilir. Aşağıda bunu doğrulayan bir örnek yer almaktadır. Alıntı yukarıdaki ile aynı çevirmenden yapılmıştır:

Bana sadece Türkçe sloganvari cümleler ya da cümle parçacıkları gönderilmişti. Bu sloganvari cümle parçacıklarının daha çok çağrı işlevi taşıdığını fark ettim ve çağrı işlevi taşıdığından erek kültürün beklentilerine uygun bir çeviri kararı vermem gerektiğini düşündüm. Bir tanesi şöyleydi. Bu bir mobilya şirketi idi ve mobilyalarını satmaya çalıştığı için misafir ve misafirin rahatlığından söz ediyordu. Bizim kültürümüz için misafir çok önemli bir şey. Biz uzun süreli misafir kabul etmeyi seviyoruz, yatılı misafiri de seviyoruz. Orada ifade şöyleydi yanılmıyorsam: Kısa bir süre için bile kalsa misafirin rahatlığı bizim için her şeyden önemlidir, gibi bir şeydi. Yani şimdi tam net hatırlamıyorum. Erek kültürü düşündüm. İtalyanlar Türkler gibi yatılı misafir sevmeyizler. Akşam yemeğine bile özel günler dışında misafir kabul etmekten çok hoşnut olmazlar. Onların misafir geleneğinde kahve ikram etmek falan daha ağır basar. Onun için birkaç saatliğine bile olsa misafirinizin rahatlığı her şeyden daha önemli, diye çevirdim. Çünkü o anda benim aklımdaki bütün bağlam salonla ilgiliydi, salon konseptiyle ilgiliydi. Fakat bana iş tanımı da verilmediğinden görsel malzeme de verilmediğinden böyle bir çıkarım yapmıştım. Daha sonra bu çevirimin web sitesinde yatak odası takımı fotoğrafı üzerinde kullanıldığını gördüm. Dolayısıyla çok farklı çağrışımlar yapabilecek bir şey oldu (Serbest çevirmen 1, akademisyen).

Aracıların öteki araçları ya da nihai müşterileri yönlendirilmesi de çevirmen ve çeviri ürün üzerinde önemli etki yaratır. Bu noktada müşteri eğitimi denen kavramı hatırlamakta yarar vardır. Çeviri hizmeti satın almak isteyen bir müşteri, bu hizmeti sağlayacak kişi ya da işletmeye başvururken çeviri sürecinin nasıl gerçekleşeceği ya da bu hizmeti nasıl talep etmesi gerektiği konusunda bilgi sahibi olmayabilir. Bu bir zorunluluk da değildir. Christiane Nord müşterilerin genellikle açık bir görev tanımı yapma zahmetinde bulunmadıklarını ve uluslararası iletişim konusunda bir uzman olmadıklarından iyi bir görev tanımının iyi bir çeviri anlamına geldiğinin genellikle farkında olmadıklarını bildirir (2007: 30). Müşteriyi yönlendirmesi, eğitmesi gereken iletişim uzmanı bir aracıdır. "Müşteri eğitimi müşteriye bilinç kazandırmada kilit unsurdur; müşteriler çeviri işinin çok yönlü ve karmaşık yapısını özümstediklerinde aracıya duydukları güven de artacaktır (Olohan ve Davitti, 2017: 408)". O halde araçların hem müşteri beklentisini karşılayan çeviri ürünlerinin üretilmesi hem de müşteri güvenini artırmak adına asillerini eğitip yönlendirmeleri, onlardan aldıkları bilgiler ışığında da çevirmenlerini yönlendirmeleri önemlidir.

4.2. Vekilin Bilgi İhtiyacına Yaklaşım

Çevirmenlerin yaptıkları işle ilgili sorular sorması bilinçli adım attığının bir göstergesidir. Böyle bir çevirmen rastlantısal kararlardan kaçınmakta ve attığı adımları belirli bir bilgi temeline dayandırmak istemektedir. Hans Vermeer'in (1996) uzman çevirmenle kast ettiği böyle bir çevirmendir. Ancak araçlar çevirmenlerin sordukları sorulara kimi zaman bir dönüş yapmamakta ve yukarıdaki örneklerde olduğu gibi çevirmeni varsayım dayalı çeviri kararlarına itmektelerdir. Bazı durumlarda müşteriden kısa sürede ve kolayca edinilebilecek bir bilginin peşine düşen çevirmen araştırma yapmakla gereksiz yere zaman kaybetmektedir. Kimi çevirmenler zamana karşı yarış konusunda diğerleri kadar rekabetçi olmayabilir ve uzun araştırmalar yapmayı sorun etmeyebilir. Görüşme yapılan serbest çevirmenlerden bir başkası uzun soluklu bir web sitesi çevirisi projesinde yaptığı çevirilerle nihai müşterinin imajına katkıda bulunduğunu düşündüğünden araştırma yapmaya fazla vakit ayırabildiğini ve bunu da çevirinin ana geçim kaynağı olmadığından yapabildiğini belirtmiştir:

Sorumluluk duygusuyla alakalı. Ticari hesaplamaları bir freelance çevirmen kadar yapmıyoruz, çünkü tek geçim kaynağımız da bu değil (Serbest çevirmen 2, akademisyen).

Görüşme yapılan serbest çevirmenlerden ilki ise bilgi almaya ihtiyaç duyduğunu, aracı ile iletişime geçtiğini ancak dönüş alamadığını ifade etmiştir:

Denedim bir kere. Bu görsel malzeme ile ilgili bir şey değildi. Anlamla ilgili bir şeydi. Şimdi detayı hatırlamıyorum ama benden İngilizce bir metni İtalyancaya çevirmemi istediler. Ondan sonra o İngilizce metni de ana dili İngilizce olmayan birisi yazmıştı ve son cümlesinde garip bir çift anlamlılık vardı. O çift anlamlılıkla cümle iki farklı şekilde anlaşılabilirdi. Ondan sonra ben bana işi gönderen müşteri temsilcisini aradım. Dedim ki, müşteriye sorar mısınız? Burada tam olarak ne demek istiyor? Şunu mu demek istiyor, bunu mu demek istiyor? Tam yarım saat kadar cevaplarını bekledim. Müşteri temsilcisi bana dönmedi. Tekrar aradım. "Aaa ben onunla iletişim kuracak fırsat bulamadım, şey bulamadım." "Ben de o zaman sorumluluk size ait, ben nasıl anladıysam öyle çeviriyorum" diyerek, çevirip gönderdim (Serbest çevirmen 1, akademisyen).

Bu örneklerde görüldüğü gibi araçlar kimi zaman çevirmenlerin asimetric bilgi sorununu aşmaları konusunda işbirlikçi davranmayabilirler. Bunun neticesinde çevirmen sorunla baş başa kalır. Aracının bu şekilde davranmasının arkasında şu nedenler yatabilir: 1) Aracı iş yoğunluğu içinde bu sorunu çözmeye zaman ayırmayı atlamış olabilir. 2) Aracı çevirmenin bilgi ihtiyaçlarını kendi başına gidermesi gerektiğini düşünüyor olabilir. 3) Aracı bu soruların cevaplarını alacağı kişilere ulaşamayacağını, ulaşsa da çevirmeni tatmin edecek cevaplar alamayacağını düşünüyor olabilir. 4) Aracı soruların cevaplarını almanın zaman kaybettirici olacağını, çevirmenin erişebildiği kadar bilgiyle süreci tamamlaması gerektiğini düşünüyor olabilir. Herhangi sebeple böyle davranıyor olursa sonuç sıkıntı verici olabilir. Çevirmen uzun uğraşlar sonucu gereken bilgiye ulaşabilir ve beklentiyi karşılayacak bir çeviri ürünü ortaya koyabilir. Ancak her zaman böyle olmaz. Bazen çevirmenler süreçte yalnız bırakıldıklarını, değer görmediklerini, soru ve

sorunlarının önemsenmediğini düşünüp çabalamaktan vazgeçebilirler. Bu vazgeçiş aracı ve nihai müşteri tarafından fark edilmediğinde çevirmen herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılaşmaz. Olumsuz tepkinin almayan ve aynı aracından iş almaya, ödeme almaya devam eden çevirmen kalitesiz çeviriler üretmeye devam edebilir, bir başka deyişle kalitesiz çeviriler üretme davranışını normalleştirebilir. Akiko Sakamoto ve Melanie Foedisch bir çalışmalarında çevirmenlerin herhangi bir geribildirim almadıklarında bunu aracının ve nihai müşterinin teslim ettiği çeviriden memnun kaldığı şeklinde yorumladıklarını ifade eder (2017: 2).

4.3. Sorun Çözücülük

Çevirmenlerin yaşadıkları güçlüklerden biri de zaman ve maliyet baskısıdır. Kuşkusuz bu sorun sadece aracı ile bağlantılı değildir. Araçların hizmet verdikleri öteki araçların ya da nihai müşterilerin uyguladığı zaman ve maliyet baskısı dolaylı olarak çevirmene de yansımaktadır. Aracının bu tür sorunlar karşısında sorun çözücü davranmaması, taraflar arasında arabuluculuk yapmaması ve sorunun çözümünde ısrarcı davranan çevirmeni de kolayca gözden çıkarabilmesi çevirmenlerin sadakatlerini ve motivasyonlarını yitirmelerine neden olur. Richard Sennett'in şu değerlendirmesi sorun çözücü olmayan aracı karşısında çevirmenin verdiği tepkiyle ilişkilendirilebilir:

Eğer bir işveren size kendi başınızın çaresine bakmanızı, ihtiyacınız olduğunda kurumun size yardım etmeyeceğini söylüyorsa neden ona fazla bir sadakat duyusunuz ki? Sadakat katılımcı bir ilişkidir; hiçbir iş planı, ne kadar güzel ya da mantıklı olursa olsun, sırf çalışanlar planın oluşumuna katılmadığı için, dayatıldığı insanların sadakatini tek başına kazanmayacaktır (2011: 45).

Abdallah'ın görüşme yaptığı bir çevirmenden yaptığı alıntı sadakatini ve motivasyonu kaybeden bir çevirmenden duyulabilecek sözlerdir:

... İşimi iyi yapmak istiyorum. Benim karakterim bu. Örneğin yaptığım işi teslim etmeden önce gözden geçirmek istiyorum. ... Ama artık bazı şeylerden kaytarıyorum. Neden onu bunu kontrol edeyim ki bunun için bana ödeme yapmayacaklarsa?... Eğer şirketin umurunda değilse neden benim umurumda olsun ki? Artık yaptığımdan ötürü vicdan azabı çekmiyorum, çünkü bu yapılacak en mantıklı şey (Kaija, serbest çevirmen) (Abdallah, 2010: 36)⁴.

4.4. Geribildirim Sunma

Araçlar, asillerinden yani öteki araçlardan ya da nihai müşterilerden yapılan işle ilgili olumlu ya da olumsuz geribildirim alabilmektedir. Bunun her zaman mümkün olduğu söylenemez. Çeviri işini yaptırandan hiçbir tepki gelmemesi de oldukça yaygındır ve bu tepkisizlik hali çoğunlukla olumlu olarak yani çeviride bir sorun olmadığı şeklinde yorumlanır. Kimi zaman da araçlar çok sert geribildirimler alabilmektedir. Burada aracıya düşen görev bunları çevirmene olduğu gibi değil, yeniden ifade ederek aktarmaktır. Çünkü aracı asili ile vekili arasında bir ara yüzdür. Çevirmenin geribildirimi yapanla doğrudan bir teması mümkün değildir. O zaman aracının asili ile kurduğu iletişimde aldığı geribildirimi, vekili ile kurduğu iletişimin bağlamına taşırken bu yeni bağlamın koşullarına göre yeniden biçimlendirmesi gerekir. Olumsuz geribildirim almasına rağmen çevirmenle kurduğu işbirliğinin devam etmesini arzu ediyorsa geribildirimi yapıcı bir dille çevirmene aktarması (Sakamoto ve Foedisch, 2017: 12) ve doğrudan iletişimi olmayan iki taraf arasında arabuluculuk yapması beklenir.

Olumsuz geribildirimler konusunda aracının dikkat etmesi gereken bir başka konu da bunları çevirmene iletmeden evvel bir değerlendirmeden geçmesidir. Asiller tarafından yapılan her olumsuz geribildirim haklı olmayabilir. Aracının projenin zaman, bütçe, görev tanımı gibi değişkenlerini dikkate alarak geribildirimi değerlendirmesi ve yalnızca haklı yorumları çevirmene iletmesi beklenir. Önemsiz ya da kişisel seçimlerle alakalı geribildirimler çevirmene hiç iletmeyebilir (Sakamoto ve Foedisch, 2017: 11). Ayrıca kimi durumlarda çevirmenin müşteri beklentisine cevap vermemesi aracının çevirmeni görevlendirme şekliyle de alakalı olabilir. Bir başka deyişle, aracı ile aracının asilinin hedefleri örtüşmediğinde müşteri memnuniyetinin sağlanmaması çevirmenden değil aracından kaynaklanan bir durumdur. Örneğin başlatıcı yüksek kalite beklerken aracı işin kısa sürede tamamlanmasını hedeflemiş ve çevirmene yeterli süre tanımamış olabilir. Bu durumda aracının asilinden olumsuz geribildirim geldiğinde çevirmenin karşı karşıya kaldığı zaman baskısı hafifletici bir neden olarak sayılıp bu geribildirim çevirmene hiç iletmeyebilir ya da iletirse de aracının çevirmene geribildirim yaparken söylemine dikkat etmesi önemlidir (Sakamoto ve Foedisch, 2017: 11-12). Aracının bu gibi durumlarda farkındalıkla hareket etmesi ve çevirmeni "günah keçisi" ilan etmek yerine sorunun nereden kaynaklandığını doğru şekilde analiz etmesi ve buna göre çevirmene geribildirim sunması gerekir. Çünkü çeviri ürünü bir üretim ağının ortak ürünüdür. Bu üründe ortaya çıkan sorunları değerlendirirken ağın tamamını mercek altına almak gerçekçi tespitler yapılmasını sağlayacaktır (Canım Alkan, 2013: 149).

Söz konusu olumlu geribildirim olduğunda ise ne yazık ki çevirmene ulaşması çok yaygın değildir. Yazarın bunun ilgili bir deneyimi durumu örnekler niteliktedir. Yazar, bir çeviri işletmesi tarafından

⁴ Çeviri yazara aittir.

müşteriye defalarca kez gidip dönmüş bir çeviri işinin düzeltilmesinde görevlendirilir. Yazardan istenen son okuma yapmasıdır ancak çevirideki sorunların son okuma ile çözülemeyeceğini çevirinin redaksiyon sürecinden geçmesi gerektiğini ifade eder. Burada redaksiyonla kast ettiği çevirinin kaynak metinle karşılaştırılarak kontrol edilmesidir. Uzun uğraşlar sonucunda proje yöneticisi ve işletme müdürünü ikna eder ve daha uzun bir sürede de olsa çevirideki sorunlar giderilir ve müşteriye teslim edilir. Proje yöneticisi yazara işle ilgili bir geribildirimde bulunmaz. Uzun zaman sonra işletmenin dış ilişkiler sorumlusundan işle ilgili müşteriden çok olumlu bir geribildirim geldiğini, müşterinin çok memnun kaldığını öğrenir. Çok zaman geçirmeden proje yöneticisine biraz esprili biraz sitemkâr bir şekilde geribildirimini kendisinden duymadığına üzüldüğünü ifade ettiğinde proje yöneticisinin cevabı çevirmenlerin olumlu geribildirim ya da "Aferin!" beklememeleri gerektiği şeklindedir. Oysaki çevirmenin ürettiği ürünle ilgili geribildirim alması onun motivasyonunu artıracak, bu da ürettiği ürünün daha kaliteli olmasına katkıda bulunacaktır. Söz konusu geribildirimleri asilinden aldığı yorumlardan yola çıkarak şekillendirebilir. Ayrıca araçların şirket-içi gözden geçirme, kalite kontrol işlemleriyle çevirmenlere yönelik bir geribildirim sistemi oluşturması da şirketin kurumsallaşmasına hizmet edecektir.

Geribildirim konusu sadece yapılan işle sınırlı değildir. Araçların çevirmenlerin yaptıkları deneme çevirileri konusunda da geribildirimde bulunması beklenir. Aksi durum çevirmenin aracıya olan güvenini sarsabilir. Bununla ilgili örnek Freelance Translators adlı Facebook grubundan alınan kayıttandır. Çevirmenlerin gizliliğini korumak için Facebook kimlikleri yerine rumuz kullanılmıştır.

Çevirmen A: Herkese merhabalar! Tavsiyenize ihtiyacım var. Deneme çevirilerini yapıp yapmama konusunda profesyonel bir karar vermek istiyorum. Farklı çeviri şirketleri için çok sayıda deneme çevirisi yaptım ve hiçbiri olumlu sonuç vermedi. Deneme çevirimle ilgili kaç defa değerlendirmeci yorumlarını talep ettim. Genellikle şu tür şeyler söylüyorlar, "deneme çeviriniz bu defa gerekliliklerimize uygun değildi", "çeviriniz geçer not almadı" falan ve bir kısmı hiç dönüş yapmadı bile! Geçen ay da iki tane yaptım, kaç kere e-posta göndermede rağmen bir cevap yazma nezaketinde bile bulunmadılar. Sizce bir çevirmen bir deneme çevirisine ne zaman hayır demelidir, bu bir cümle çevirisi olsa bile? Çünkü gerçekten çok yorulduğum ve çok canım sıkıldı.

Çevirmen B: Dostum bu duyduğum ilk şikâyet değil, bu onların genel davranışı. İyi bir çeviri yaptığımda bunu bana söylüyorlar her zaman. Sorun şu ki düzeltmeleri asla sana göndermiyorlar. Belki de çevirini başka bir amaçla kullanıyorlar. Bu gerçekten cesaret kırıcı.

Çevirmen A: Belki başka amaçlar için kullanıyorlar veya belki de bu bir deneme çevirisi değil, bir müşterinin çevirisi. Hangisi olursa olsun gerçekten bir çevirmen için umut kırıcı. Peki, artık deneme çevirisi yapmıyor musun?

Çevirmen B: Evet, haklısın. Öyle görünüyor. Müşteri çevirisi. Deneme çevirisi yapar mısın diye sorduklarında tereddütte kalıyorum, çünkü sonucu biliyorum. Bazen cevap vermiyorum, sessiz kalıyorum (Freelance Translators Facebook Grubu)⁵.

Geribildirim eksikliği bazen de olası proje bildirimleri konusunda yaşanmaktadır. Aracı çevirmeni olasılıkla alacağı veya hâlihazırda almış olduğu bir çeviri profesisiyle ilgili bilgilendirir ve çalışıp çalışmayacağını sorar. Çevirmen çalışma teklifine olumlu dönüş yaptığında iş anlaşması yapılmış olmaz. Aracının telefon ya da e-posta yoluyla, hatta ideal olarak bir iş emriyle, çevirmene işe başlamasını bildirmesi gerekir. Çevirmenle çalışmaktan vazgeçmesi halinde de yine bildirimde bulunması beklenir. Aracı bu sorumluluğu yerine getirmeyi atlayabilmektedirler. Bu durumda çevirmen bir başka araçtan aynı anda gelen iş teklifi karşısında ikilemde kalabilir, kabul edip para kazanabileceği bir işi kaçırabilir.

5. Sonuç ve Öneriler

Çeviriye İlişkin Eylem Kuramı ile Vekâlet Kuramının sunduğu bakış açılarından beslenen bu çalışmada çeviri süreçlerinde aracı ve aracının rolü incelenmiştir. Literatüre katkı olarak, üretim ağına çevirmen ile başlatıcı (nihai müşteri) arasında iş, bilgi ve iletişim akışına aracılık eden eyleyenleri adlandırmak için aracı teriminin kullanılması önerilmiştir. Aracının görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesi durumunda çevirmenin ve çeviri ürününün bundan nasıl etkilenebileceği görgül veri ile tartışılmıştır.

Çalışmada küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler neticesinde çeviri süreçlerinde üretim ağı modeline başvurulduğuna ve bu yeni modelde çevirmenin üretim ağına eklenen her yeni aracı ile nihai müşteriden bir adım uzaklaştığı dikkat çekilmiştir. Üretim ağı modelinin çevirmen, çeviri ürünü ve nihai müşterinin aleyhine değil lehine sonuçlar doğurması için aracının çift kimlikli rolünde görev ve sorumluluklarının bilincinde olması gerekir. Aracı hem asilinin vekili olarak üretim ağındaki eyleyenleri yönlendirir hem de çevirmen de dâhil öteki eyleyenlerden aldığı vekâletle asilini yönlendirir, ağdaki iletişim ve bilgi akışını sağlar, sorun çözücü ve yapıcı niteliğiyle ağdaki eyleyenlerin güven, motivasyon ve memnuniyetle işbirliği kurmasına katkı sağlar. Bilinçli aracı çeviri ürününün çevirmenin değil üretim ağının çıktısı olduğunun farkındadır, böylece ürünle ilgili sorunları da üretim ağının eyleyenleri ve çalışma şartlarıyla ilişkilendirerek tespit etmeye ve çözmeye çalışır.

⁵ Çeviri yazara aittir

Bu çalışmada çeviri üretim ağlarında görev alacak araçların asillerini çevirinin ne olduğu, nasıl sipariş edilmesi gerektiği, çevirmenin nasıl çalıştığı ve nelere ihtiyaç duyduğu konusunda bilinçlenmeleri önerilmektedir. Her aracı bu konularda yeterli farkındalığa sahip olmayabilir. O durumda iletişim uzmanı çevirmenin profesyonel kimliğine ve bilgi birikimine saygı duyarak bu deneyim ve bilgi birikiminden istifade etme yoluna gidebilir. Günümüzde meslektaşların birbirinden öğrenmesinin değeri ve katkısı sıklıkla dile getirilmekte, gerek örgün eğitim gerekse yaşam boyu öğrenme literatüründe bu faaliyetin önemine dikkat çekilmektedir. Üretim ağındaki eyleyenlerin birbirinden öğrenme konusunu hiyerarşik bir bakışla değerlendirmeyip profesyonel ve ağı lehine hareket etmeleri önemlidir. Ayrıca çevirmenlerin nihai müşterileri, araçları bilinçlendirmek, çeviri sektörünü her anlamda olumlu yönde dönüştürmek için çabalamasının mesleki bir sorumluluk olduğunu hatırlamakta yarar vardır.

Son olarak, çevirmenlerin çalışacakları araçları seçerken titiz davranması, aceleci kararlar almaması önemlidir. Umutsuzluğa kapılmadan bilinçli aracı arayışına girmeleri önerilir. Araçlarla çalışmaya karar vermeden evvel onlarla ilgili araştırma yapabilirler. Sosyal medya gruplarından, forumlardan bilgi toplayabilir, aracının kurumsal web sitesini inceleyebilirler. Aracının iletişim kurmak için seçtiği yöntem (e-posta, telefon, mesajlaşma, sosyal medya üzerinden mesajlaşma, vs.) ve kullandığı dil de aracının profesyonelliği konusunda çevirmene fikir verecektir. Aracının daha önce çalıştığı çevirmenlerle iletişim kurarak deneyimlerini dinleyebilirler. Ancak araçlar hakkında araştırma yaparken internetin getirdiği bilgi kirliliğinin bilincinde hareket etmek gerekir.

Bu çalışmanın Türk çeviri endüstrisindeki araçları ve proje yönetimi uygulamalarını konu alan araştırmaları teşvik etmesi ve araçlar ile çevirmenlerin farkındalığının artırılmasına katkı sağlaması umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDALLAH, Kristiina & KOSKINEN, Kaisa (2007). "Managing Trust: Translating and the Network Economy", *Meta: Translators' Journal*, S. 52(4), s. 673-687.
- ABDALLAH, Kristiina (2010). "Translators' Agency in Production Networks", T. Kinnune & K. Koskinen (Ed.), *Translators' Agency* içinde, Tampere: Tampere University Press, s. 11-46.
- ABDALLAH, Kristiina (2012). *Translation in Production Networks: Reflections on Agency, Quality and Ethics*, Joensuu: Publications of the University of Eastern Finland.
- CANIM ALKAN, Sinem (2013). *Web Sitesi Yerleştirmelerinde Bir Eyleyen Olarak Çevirmenin Konumu: Türkiye Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CANIM, Sinem (2008). *Türkiye'de Çeviri Bürolarında Web Sitesi Yerleştirmeleri ve Bu Süreçte Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EISENHARDT, Kathleen M. (1989). "Agency Theory: An Assessment and Review", *The Academy of Management Review*, S. 14(1), s. 57-74.
- ERSOY, Hüseyin & BALKUL, Halil İbrahim. (2012). "Teknolojik Gelişmelerin Çevirmen ve Çeviri Mesleği Açısından Olumlu Ve Olumsuz Etkileri: Çeviri Alanında Yeni Yaklaşımlar", *Akademik İncelemeler Dergisi*, S. 7(2), s. 295-307.
- ERUZ, Sakine (2003). *Çeviriden Çeviribilime*, İstanbul: Multilingual.
- FREELANCE TRANSLATORS, Facebook Grubu, <http://bit.ly/2iUkWJ2>, 08.11.2017.
- KARAKAYA, Sevil Asuman (2001). *Çeviride Anlaşmazlık Anlaşmazlıkların Kaynağı ve Uygulamalar Işığında Çözüm Yolları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MUNDAY, Jeremy (2008). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*, 2. bs., London & New York: Routledge.
- NORD, Christiane (2007). *Translating as a Purposeful Activity*, Manchester v& Kinderhook: St Jerome Publishing.
- ÖZALP, Ayşın (1996). *Çeviri Ortamı ve Çevirmen: Bir Çeviri Projesi Örneğinde Çeviri Sürecindeki Kararlar Açısından Çevirmenin Rolü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- OLOHAN, Maeve & DAVITTI, Elena (2017). "Dynamics of Trusting in Translation Project Management: Leaps of Faith and Balancing Acts", *Journal of Contemporary Ethnography*, S. 46(4), s. 391-416.
- ROSS, Stephen (1973). "The Economic Theory of Agency: The Principal's Problem", *The American Economic Review*, S. 63(2), s. 134-139.
- SAKAMOTO, Akiko & FOEDISCH, Melanie (2017). "'No News Is Good News?' The Role of Feedback in the Virtual-Team-Style Translation Production Network", *Translation Spaces*, S. 6(2), s. 333-352.
- SENNETT, Richard (2011). *Yeni Kapitalizmin Kültürü* (Çev. A. Onacak), 2. bs., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- STURGEON, Timothy J. (2001). *How Do We Define Value Chains and Production Networks*, (Çevrimiçi) <http://www.cidrc.org/uploadfiles/20070626102314481.pdf>, 27 Kasım 2017.
- VERMEER, Hans (1989). "Skopos and Commission in Translational Action", A. Chesterman (Ed.), *Readings in Translation Theory* içinde, Helsinki: Oy Finn Lectura Ab, s. 173-200.
- VERMEER, Hans (1996). *A Skopos Theory of Translation (Some arguments for and against)*, Heidelberg: TextconText Verlag.